

De elite moet solidair zijn met het volk!

Ido de Haan is hoogleraar politieke geschiedenis aan de Universiteit Utrecht.

Correspondentiegegevens:

Prof. dr. I. de Haan

Universiteit Utrecht

Departement geschiedenis en kunstgeschiedenis

Drift 10

3512 BS Utrecht

i.dehaan@uu.nl

Anderhalf miljoen mensen: als we de kranten van de zomer van 2010 mogen geloven, was het Nederlandse volk tot die omvang geslonken. Dat lag niet aan de vakantie-exodus, maar aan de stellige mening dat de mensen die op Geert Wilders hadden gestemd recht hadden op regeringsdeelname van de PVV, anders zou ‘het volk’ andermaal genegeerd worden. Daartegenover werd dan gesteld dat de overige 8,5 miljoen die op andere partijen hadden gestemd ook zo hun rechten hadden, en de 3,5 miljoen mensen die op de linkse partijen hadden gestemd juist tekort gedaan zouden worden als de PVV wel aan de regering zou gaan deelnemen. Deze discussie tekent de verwarring over het begrip ‘volk’, die de Nederlandse politiek nu al enkele jaren teistert. Enige opheldering daarover is dan ook zeer gewenst, maar ik ben er niet van overtuigd dat de hartenkreet van Jelle van der Meer ons op dit punt meer klaarheid brengt. In dit korte bestek wil ik niettemin nogmaals een poging wagen.

Om te beginnen: het is geenszins vanzelfsprekend dat de parlementaire democratie erop gericht is de stem of de soevereiniteit van het volk tot uitdrukking te brengen. Er zijn allerlei opvattingen van democra-

tie – mechanisme voor de selectie en roulatie van elites; instrument voor het tot stand brengen van maatschappelijke compromissen; methode voor het definiëren van het algemeen belang met inachtneming van minderheidsbelangen – waarin ‘het volk’ geen rol speelt en, sterker nog: het volk, opgevat als collectieve actor, zelfs als belemmering voor het goede functioneren van de democratie wordt gezien. Maar goed: volkssoevereiniteit is ook een begrip dat in de conceptualisering van democratie een belangrijke rol speelt, dus laten we *for the sake of the argument* accepteren dat in een democratie de stem van het volk tot uitdrukking gebracht moet worden.

Maar wat is dan de stem van het volk? Het is een axioma van de moderne democratie dat die stem niet op directe wijze tot klinken gebracht kan worden, omdat moderne staten de omvang van de Atheense of Florentijnse stad vele malen overtreffen. Het volk moet derhalve altijd gerepresenteerd worden. De parlementaire democratie is een van de manieren waarop die representatie tot stand kan komen. Dat impliceert dat volkssoevereiniteit en elitvorming onlosmakelijk met elkaar verbonden zijn. ‘Het volk kan niet zonder elite’ is geen empirische observatie over een armzalig volk of een hoogmoe-

dige elite, maar een analytische waarheid over de onmogelijkheid om de stem van het volk te articuleren zonder een elite van woordvoerders. Met een onheuse jij-bak aan het adres van Dick Pels gaat Jelle van der Meer aan dat inzicht voorbij.

Daarmee heeft Jelle van der Meer nog geen ongelijk met zijn stelling dat de relatie tussen elite en volk in de hedendaagse democratie problematisch is. De kleine sociologie van de Nederlandse samenleving die hij ter verklaring voor dat probleem uiteenzet, biedt zeker waardevolle elementen. Wat mij betreft, is een belangrijke observatie dat er naast partijen, verkiezingen en het parlement allerlei andere kanalen van representatie zijn die met klaarblijkelijk even groot gezag de stem van het volk tot klinken weten te brengen: opiniepeilingen, sociaalwetenschappelijk onderzoek, kranten, televisie, internetsites. De hedendaagse populistten maken daar handig gebruik van. Zij zetten zich af tegen politieke partijen, die toch al moeite hebben met enig gezag de stem van het volk te vertegenwoordigen, en presenteren zichzelf als degenen die wel directe toegang hebben tot wat 'het volk' beweegt. Het ellendige misverstand, dat ook weer in Van der Meers betoog opduikt, is dat de populistten terecht aanspraak maken op dit privilege van het woordvoerderschap maar zelf geen elite zijn. Populisten als woordvoerders voor het volk zijn uit de aard der zaak een elite, maar ook in empirische zin lijkt het me moeilijk vol te houden dat Geert Wilders, als een van de langst zittende leden in de huidige Tweede Kamer, niet tot het politieke establishment behoort.

Gaandeweg het stuk komt Jelle van der Meer echter met een ander concept. Het volk staat dan niet tegenover elite, maar wordt gebruikt als aanduiding van een van de sociale klassen waarin de hedendaagse samenleving uiteen zou vallen. Hij neemt de redenering over uit de studie van Mark Bovens en Anchrit Wille (2009) naar de 'diplomademocratie', waarin gesteld wordt dat er een scheiding is ontstaan tussen een klasse van hoger opgeleiden, met veel cultureel kapitaal en grote politieke invloed en een klasse van lager opgeleiden, het volk, met weinig kapitaal en invloed. Tot zijn schrik constateert Van der Meer dat hij niet alleen door populistten tot de elite gerekend wordt, maar in deze klassenstrijd ook aan de verkeerde kant van de geschiedenis terecht is gekomen. De hogere klasse zou profiteren van de geneugten

van het kosmopolitisme; de lagere klasse zou slechts last hebben van de toegenomen mobiliteit van mensen, goederen en ideeën. Het 'links' waartoe hij zich rekest, kan zich volgens hem niet neerleggen bij het feit dat de lagere klasse zich op dit moment emancipeert, maar niet langs de aloude weg van de volksverheffing door onderwijs, maar op een nieuwe manier, waarin de meritocratische scheidslijn wordt verworpen en de lagere sociale klasse zich verzet tegen de kosten van globalisering.

Ik zie grote bezwaren tegen een dergelijke zienswijze. Ten eerste geloof ik niet dat de klassenanalyse deugt. Van der Meer komt met een tegenstelling tussen 30 procent hoogopgeleiden tegenover 30 procent laagopgeleiden. Dat roept ten eerste de vraag op waar de overige 40 procent toe gerekend moet worden: is dat geen volk? Wat vindt deze brede middenklasse? Belangrijker nog is dat Van der Meer geen oog heeft voor de verschillen in de lagere klasse. Want ja, dat zijn lager opgeleiden, maar een substantieel deel daarvan bestaat uit de etnische minderheden, die in de volkse beweging van het Nederlandse populisme geen plaats hebben. De vraag is derhalve niet of 'het volk' gehoord moet worden, maar welk volk je een stem wil geven.

Van der Meer verwijt mij en mijn collega-auteurs van het pamflet *Het bange Nederland* Jan-Willem Duyvendak en Ewald Engelen, dat we ons opstellen als een betweterige elite die vooral goed voor zichzelf zorgt. Opnieuw een makkelijke jij-bak, die symptomatisch is voor de zelfhaat waarmee de Nederlandse elite zich heeft gestort in de armen van het populisme. Maar bovendien is het tekenend voor de wijze waarop sommige linkse denkers zijn vergeten waar het steeds om gaat: solidariteit. Kenmerkend voor links is de hoop en eis dat hogere sociale klassen – hoger opgeleide, rijkere, maatschappelijk geprivilegieerde groepen – het fatsoen weten op te brengen om hun voorspoed te delen met lagere sociale klassen en te streven naar maatschappelijke omstandigheden waarin iedereen een menswaardig bestaan kan leiden.

De vraag aan Jelle van der Meer is derhalve met wie hij solidair wil zijn: is dat met de anderhalf miljoen van Wilders die hun relatieve welvaart willen afschermen tegen de aanspraken van de etnische onderklasse? Of is dat met de groepen die daadwerkelijk gemarginaliseerd zijn en met degenen uit de

middenklasse, die van mening zijn dat een open samenleving met een rechtvaardige verdeling van rijkdom – niet alleen binnen de eigen nationale grenzen, maar ook op mondiaal niveau – het ideaal is waarnaar geleefd zou moeten worden. Ja, dat is ook een vraag van elite tot elite. Zoals Femke Halsema stelde bij de presentatie van *Het bange Nederland*,

hanteren wij in feite een normatief concept van elite: noblesse oblige. Als lid van de elite heb je de plicht solidair te zijn met het volk, maar waar het dan op aankomt, is scherp in de gaten te houden welk deel van de bevolking die solidariteit het meeste nodig heeft. Dat lijkt Jelle van der Meer wat uit het oog te hebben verloren.

Literatuur

Bovens, M. en A. Wille, 2009, *Diploma Democracy. On the Tensions between Meritocracy and Democracy*. Report for the NWO Programme 'Contested Democracies'. Utrecht/Leiden.

Duyvendak, J.W., E. Engelen en I. de Haan, 2008, *Het bange Nederland. Pleidooi voor een open samenleving*. Amsterdam: Bert Bakker.